

ПРОДАВЕЦЬ ПОВІТРЯ ТА ЙОГО РАДІО*

І. Померанцев. *Вільний простір: Радіощоденник письменника* / пер. з рос. Д. Ключко та ін. Львів: Видавництво українського католицького Університету, 2014. 248 с.

Говорити про поета, публіциста, дисидента й винного критика Ігоря Померанцева можна годинами, розмовляти з ним – ще довше. Це один із тих людей, які випромінюють впевненість, глибину і професіоналізм. Не менший захват отримуєш від читання його книжок, серед яких: «КГБ та інші...» (2009), «Винарні» (2011), «Czernowitz. Черновцы. Чернівці» (2012), «Номо eroticus» (2013), а віднедавна – «Вільний простір» (2014). Остання вийшла у видавництві Українського католицького університету і поповнила серію «Бібліотеки Школи журналістики та медіакомунікацій УКУ».

«Вільний простір» – це збірка есеїв, авторських колонок, інтерв'ю та віршів. Книжка складається з п'яти розділів, в кожному з яких Ігор Померанцев постає в новій іпостасі – хронікера, блогера, читача, інтерв'юера, поета. Усі вони вдало доповнюють одна одну, узагальнюючи те, що ми називаємо якісною публіцистикою. Тематичний і жанровий діапазон публікацій також досить широкий. За словами перекладачки Діани Ключко, письменник, «звертаючись до слухачів із різних приводів і на розмаїті теми, продовжує розмірковувати про лексику, жанр, стиль, метафору, виразність». У такий спосіб читачі „ловлять вухом” голос, а не письмо, запис, літературу».

У передмові автор міркує про суть журналістики та її призначення. Зокрема, він акцентує увагу на етимології цього слова: «jour» із французької означає «день». «Хліб журналістики – щоденні видання: добігає кінця доба – і хліб черстве. А втім, журналістика – не лише ремесло, але й творчість», – переконує публіцист і успішно доводить цю тезу на власному прикладі.

У Померанцева професія журналіста набуває особливого звучання у прямому і переносному сенсі. Понад тридцять років автор працює на радіо і є визнаним майстром «мистецтва звуку» (ars acustica). «Причому людський голос цікавить мене тією ж мірою, що і дзижчання, свист, шелест, стогін, регіт, хрускіт, кректання, щибет, хропіння, гавкіт, булькання, рик, схлипи, вуркіт, плюск, клекотіння, гикання, гомін, плескіт чи мовчання», – додає Ігор. Інший спосіб, за допомогою якого він «продовжує життя своїм репортажам та інтерв'ю», – це поезія. Майже в кожному з текстів

* Вперше була опублікована 4 грудня 2014 року на ресурсі ЛітАкцент (режим доступу: <http://litakcent.com/2014/12/04/prodavec-povitrya-ta-joho-radio/>).

збірки вона представлена тією чи іншою мірою, а наприкінці книжки вміщено цілий розділ поетичних текстів Ігоря Померанцева.

Есе, блогові записи та літературно-критичні відгуки публіциста розташовані за алфавітом – від 90-х років минулого століття і донині. Вони є свідченням доби, в якій живе автор. Також ці історії змальовують людей, з якими він зустрічається, книги, які читає, і перипетії, що з ним трапляються.

Перша частина книжки, «Хронікер», складається з невеликих (1-3 сторінки) розповідей, ескізів, коротких історій-замальовок про певний епізод із життя автора чи конкретну людину. Ігор Померанцев згадує своє дитинство і молодість, а також події і книжки, які впливали на формування його особистості. Наприклад, публіцист влучно характеризує свої враження від фільмів Гічкока й обставини, за яких він їх подивився. Або той випадок, коли йому вдалося взяти інтерв'ю у прем'єр-міністра Великої Британії Маргарет Тетчер та інше.

Кожна історія у книзі має інформаційний привід. Завдяки оригінальному поєднанню різножанрових текстів, можна говорити про формування нового літературно-журналістського стилю. З одного боку, ці публікації близькі до авторських колонок, з іншого – в них надто багато ліризму. Деякі тексти («Прогноз на завтра», «Однією ногою у перегної», «Стихийне лихо у Празі. Оповідання») містять головну думку наприкінці, як у байці. В основі книги – документальні свідчення журналіста, реальні випадки, доповнені цитатами з творів зарубіжних та українських письменників, згадками про факти їхньої біографії, уривками із преси й листів, епіграфами тощо. Як підказує автор, «Вільний простір» – це радіощоденник, в якому викладена історія його життя. У цьому і є одна з особливостей збірки. Текст Померанцева «продовжує писатись у вільному просторі й у ці хвилини, коли Ви книжку дочитали», – зауважує перекладачка Діана Клочко.

Важливе значення у публікаціях має тема втечі з СРСР і способи пристосуватися в іншій країні. Попри на диктатуру й відсутність права на власну думку, що панували на батьківщині, автор відчуває ностальгію за домом. У своїх історіях він часто пригадує зустрічі з поетами і письменниками України, цитує листування з ними. Особливе місце у книзі займає місто Чернівці. Czernowitz – «то книга. У неї багато голосів, і пишеться вона різними мовами».

У другому розділі, під назвою «Блогер», Ігор Померанцев торкається різноманітних тем – від спогадів про те, як вперше отримав «четвірку» з української літератури та про спеку в Лондоні до філософського тлумачення мови й волі до життя. Поступово, виважено, розважаючи читача своєю ліричною мовою і соковитою метафоричністю, автор розповідає

свою історію. Загалом, кожен його текст – це єдине ціле, хоча водночас може поєднувати декілька сюжетів. Проте жоден образ, речення і слово не є зайвим. Разом із тим деякі блоги настільки поетичні, що виникає враження, ніби це вірші у прозі («Пацани з підвороття»).

У цій частині книги автор багато розповідає про роботу в службі ВВС, про своїх колег, випадки, що траплялися у журналістській практиці. Саме звідси ми дізнаємося, що Ігоря Померанцева – за його майстерність – називали «зіркою коротких хвиль», «вундеркіндом ефіру», «золотим горлом Бі-Бі-Сі».

«Для мене радіо – це вид мистецтва, – говорить автор. – Радіо і поезія живуть в одній стихії – повітряній. Ось уже тридцять років мій ґрунт – повітряна стихія. Вільна стихія». Про звуки Ігор Померанцев відгукується з великою пристрасстю. Читаючи його «Винарні», можна відчувати смак різних сортів вина. Читаючи «Вільний простір», чуємо різні звуки і голоси. «Усе найголовніше, що я роблю в житті, – додає автор, – пов'язано із зусиллями горлянки, голосових зв'язок, грудини, носоглотки».

Особливе чуття в публіциста і до літератури. Про неї він роздумує у третій частині книжки. Тут Померанцев постає у ролі читача і рецензента. Радіожурналіст міркує про долю митців, особливості авторської майстерності: «Філософія письменника – це не його наївні судження про долі світу і нації, а болісний вибір слів, способу їх зчеплення, вибір жанру». Об'єктом літературно-критичних досліджень публіциста стають поети і прозаїки Грем Грін, Олександр Пушкін, Еліас Канетті, Чарльз Діккенс, Леонід Прох, Йосип Бродський, Гарсія Маркес, Чеслав Мілош, художник Марк Шагал та інші.

Прискіпливий літературознавець зауважить, що відгуки Померанцева – це не літературна критика у традиційному розумінні, а радше алюзії, враження, емоції, які виникають від читання, щедро приправлені цитатами й авторськими міркуваннями. У цих публікаціях особливо відчутний людський фактор – публіцист наводить чимало прикладів із біографій письменників, їх зв'язків одного з одним, показує вплив героїв романів на своїх авторів. Флобер, до прикладу, казав: «Мадам Боварі – це я», а Толстой, відправивши Кареніну під потяг, сам помирав «на глухому полустанкові під пихкання паровозів і гуркіт чавунних коліс». Померанцев говорить і про роль дружин письменників, їхніх братів і сестер, яких затьмарила слава близьких родичів – на прикладі Надії Мандельштам, Бренуелла Бронте, служниці Марсея Пруста Селести, наречених Кафки тощо.

Образ Ігоря Померанцева-журналіста доповнює добірка його інтерв'ю з відомими українськими письменниками – Юрієм Андруховичем, Сергі-

єм Жаданом, Оксаною Забужко, Тарасом Прохаськом, Остапом Сливинським. Ці розмови такі ж неквапливі, змістовні й незвичні, тож їх можна читати як своєрідний вступ до поетичної частини «Вільного простору», яка вміщена наступною.

Наприкінці надамо слово класикові радіо, дозволивши йому звучати. А нам залишається вслухатися у поезію слова і вина:

«На місто, де живуть твої близькі, неможливо дивитися очима туриста».

«Ми не лише помираємо, а й живемо – поодиноці».

«Не вилежуйтеся на килимах – ширяйте на них».

«Маленькі люблять себе порівнювати з великими».

«Коли політика не кидає тіні на історію, минуле може нарешті дозволити собі стати собою».

«Великі медики, всі, без винятку, на табличках мали дві дати – народження і смерті».

«Люди, які страждають на Альцгеймера, втрачають дар мови. Та від цієї хвороби можуть потерпати цілі народи».

«У спаленні книжок найперше винні люди».

Лілія Шутяк